

DET TEOLOGISKE FAKULTET

AARHUS UNIVERSITET

2.10. RELIGION, MIGRATION OG INTEGRATION

Abstract: Sammenhængen mellem religion og integration har de sidste år været genstand for debat. Artiklen kommer ind på begreber og sammenhænge relateret til området (migration, diaspora, assimilation, etnicitet, kultur) og ser på religionens mulige rolle som negativ eller positiv ressource i integrationssspørgsmål.

Af **Jørn Borup**, lektor, Afd. for Religionsvidenskab, Center for SamtidsReligion, Aarhus Universitet
jb@teo.au.dk

Mennesker vandrer, møder nye steder, forandrer sig. Når der er mange nok, kan man tale om folk og kultur, og ind i mellem også om religion. Sådan har det altid været, og derfor har religionsforskere kunnet kortlægge og analysere forskellige kulturer og religioner forskellige steder og til forskellige tider. Men der er også sket noget markant de sidste årtier. Tingene går hurtigere, mennesker bevæger sig længere, krydser helt andre spor, kommunikerer i et helt andet gear. Selv om der er paralleller til historien, er der også en pointe i at understrege forskelle. (Sen-)modernitet og globalisering har skabt nye rammer for mennesker, for kulturer og for religioner. Det kan vi også se herhjemme. Aldrig før har der været så megen diversitet og pluralisme. Danmark er til en vis grad blevet multi- kulturelt, -etnisk og -religiøst. Og det stiller nye krav til forståelse af kultur, etnicitet og religion.

Migration og diaspora

Migration betyder "bevægelse" eller "vandring", og betegner en given gruppe menneskers bevægelse fra ét sted til et andet. Nogle migrerer for at arbejde eller studere, andre flygter på grund af hjemlandets politiske forhold. Immigranter kalder man dem, der indvandrer udefra, som fx de tyrkiske "fremmedarbejdere" eller de vietnamesiske flygtninge. Fra afsendernationens perspektiv er disse derimod emigranter, "udvandrere", ligesom danskere, der emigrerer til USA eller den spanske sydkyst. Er man kun periodisk bosat i nye omgivelser, har man sjældent interesse i at gøre det nye sted til et rigtigt hjem. Sådan er det for mange studerende, sådan var det fra mange af fremmedarbejderne i 1970'erne, og selv om forholdene ikke altid er til det, drømmer mange flygtninge også om at vende hjem til familien og hjemlandet.

DET TEOLOGISKE FAKULTET

AARHUS UNIVERSITET

Diaspora betyder, at en gruppe mennesker migrerer til et andet sted med idealet om senere at vende tilbage til oprindelseslandet. Ofte vil der bag en sådan migration ligge tvungen landflygtighed iværksat af magthavere eller udefrakommende, og ofte vil opholdet i den nye kontekst opfattes som midlertidig, hvor man lever "hjemme udenfor hjemmet". Begrebet kendes mest fra biblens fortælling om israelitternes fangenskab i Babylon. Men også i nyere tid har man brugt det om minoritets-grupper med stærk bevidsthed om egen etnisk identitet, der under fremmed himmelstrøg har idealer om tilbagevendelse til (idealiserede) "spirituelle hjemlande".

Kulturelle traditioner og ideologier bringer mening og fortælling til sådanne diaspora-identiteter. Mange flygtninge fra Vietnam, Sri Lanka og ex-Jugoslavien har følt sig som "midlertidigt bosættende", og specielt flere af de ældre generationer har stadig en drøm om at vende tilbage til deres "rigtige hjemland". Forventning eller håb om tilbagevenden kan være grunden til manglende evne eller lyst til at blive "rigtige danskere". Men ghettoer i parallelsamfund kan også være udtryk for selvvalgt identifikation med det spirituelle hjemland, som lever i hjertet hos mange immigranter. *Chinatown* og *Little India* findes i mange udgaver rundt omkring i verden, og boligområder som Gellerupparken, Vollsmose eller Mjølnerparken konstituerer for flere etniske enklaver fælles rum og rammer for at finde *sig selv* og leve sin *egen kultur*.

Diaspora-religion

Når man taler om arbejdsrelateret migration, er det oftest mænd, der migrerer. Men ofte følger familierne, og med dem opstår andre behov. Et familieliv kræver større omsorg og mere direkte relation til samfundet. Det lægger op til mere stabile fællesskaber og kan give en bredere base for identitet. Mange finder værdier og kilder til identitet i mødet med det nye sted, men finder også tilbage i oprindelseslandets kultur og religion, enten ved at opretholde *transnationale* relationer eller ved at flytte det fjerne til det lokale herhjemme. I en global verden er man kun et klik fra fjerne horisonter, og guderne har ikke brug for pas. Måske derfor er der behov for fokuspunkter til at finde sig selv. Kirken og templet, moskeen og synagogen er de steder, hvor man som immigrant kan komme og deltage aktivt i religionen. Det er også her, man kan komme for at få en smag af hjemlandet; sproget, maden, klæderne, omgangstonen, mentaliteten. Især højtiderne syder af hjemlandets kultur, og ritualerne i forbindelse med livets overgange er med til at markere traditionen for den enkelte og for gruppen. Til Buddhas fødselsdag fejrer buddhisterne deres religionsstifter, til ramadan fejrer muslimerne profetens åbenbaringer, til påske fejrer de kristne Jesu genopstandelse. Men alle fejrer samtidig deres kultur med ritualer og skikke, de husker eller får fortalt fra hjemlandet. Livet i diaspora forstås også gennem religion, og religion er med til at give diaspora-tilværelsen værdi. På den ene side kan man sige, at religion altså stadfæster immigrant-identiteten. På den anden side kan man se netop dyrkelsen af hjemlandets kultur og religion som udtryk for, at de andre har fundet sig et nyt, permanent hjem. I den forstand er de er med deres religion blevet *integreret*.

Integration

I mange år var assimilation det underforståede ideal, at de andre på et tidspunkt – om ikke andet, så i næste generation – aflagde sig bagagen fra oprindelseslandet. Mad og sprog, identitet og mentalitet, værdier og religion. USA blev grundlagt af grupper med forskellig geografisk, etnisk og kulturel baggrund. En klassisk amerikansk metafor for assimilation er derfor smeltediglen; en stor gryde med en masse forskellige ingredienser, der godt rørt

DET TEOLOGISKE FAKULTET

AARHUS UNIVERSITET

sammen bliver til en ensartet masse. Det viste sig ikke at være helt så simpelt, heller ikke i USA. Kan man aflægge sig sin kultur? Er der kun én grød i gryden, der repræsenterer hele folket, nationen, kulturen? Er det overhovedet ønskværdigt?

I dag taler mange hellere om integration. For integration siger noget om et møde mellem kulturer; at man som migrant både kan og skal integrere aspekter fra "gammelt" og "nyt", ligesom værtslandet også automatisk bevæger sig, når nye kommer dertil. Mens nogle begrænser integration til at omhandle sprog, arbejdsmarked og politik, inkluderer andre også en mere blød forståelse af *kulturel* integration. Især hvis idealet er pluralisme og multikulturalisme, skal der være plads til forskelligartede værdier og normer. Smeltediglen som symbol er derfor skiftet ud med fx salatskålen; man kan stadig se de enkelte ingredienser, men salaten nydes bedst i sin sammenhængende helhed. Nogle foretrækker lego-klodsen som metafor; den fælles plade er de grundregler og den fælles byggeplads, hvorpå man sammen kan sætte sine egne klodser i en kreativ proces. For især i moderne tid, behøver man ikke fastholde (kun) én identitet. Ligesom kultur er det nemlig noget, man hele tiden skaber i mødet med andre.

Religion og integration

Men hvor er så religionen henne? Religion er ikke altid så væsentlig en faktor for immigranter, som medierne gerne fortæller. Men for nogle betyder kulturel religion meget i integrationsprocessen. Som efterladenskaber fra immigranternes hjemkulturer, kan de andres religion i mødet med det moderne Vesten ses som en barriere for integration. Og ofte vil der være kløfter mellem grundlæggende værdier. Er det fx overhovedet muligt at koble et religiøst ideal om muslimsk sharia-lovgivning sammen med et moderne demokrati baseret på verdslig lovgivning? Eller hvad med krav om religiøse særrettigheder i skoler og på arbejdspladser, eller de fleste religioners udprægede kønsdiskrimination? Når kulturer og religioner er for langt fra hinanden, kan resultatet blive sammenstød, eller isolation i adskilte grupper. "Parallelle samfund", "ghetto-dannelse" eller marginalisering er sjældent godt for integrationen eller sammenhængskraften, uanset om religion er indblandet. Måske er det lettere med integration i et kristent land, hvis man selv er kristen? Eller til et sekulært land, hvis man ikke selv er religiøs?

Forskere har dog også peget på, at religion faktisk kan være en ressource til positiv integration. Begrebet "social kapital" betegner den ide, at netværk i sig selv er godt for et samfunds sammenhængskraft. Når man er fælles om nogle projekter – arbejde, leg, hygge – er det simpelthen god medicin mod isolation, konflikter og marginalisering. Religiøse fællesskaber *kan* være en sådan ressource. Man kan hjælpe hinanden til at bevare og dyrke den "oprindelige" tradition men også til at bygge bro til den omkringliggende kultur. At integrere sig med sin religion betyder ikke (nødvendigvis), at man opløser sin vante religion eller blander den med andre religioner. Religion kan være ét aspekt, man bibeholder i mødet med det fremmede som en type "hjemlandskultur", der ikke (nødvendigvis) står i modsætning til integration til værtslandets sprog, værdier og demokrati-idealer. Mange vietnamesere, tyrkere, iranere og indere hænger en del af deres identitet op på religionen, når de fejrer den i templerne, moskeerne og kirkerne. Mange af dem føler sig også som *rigtige* danske, *fordi* de har mulighed for at dyrke deres religion.

Religion, kultur og etnicitet

DET TEOLOGISKE FAKULTET

AARHUS UNIVERSITET

Race var tidligere et mærkat til opdeling af mennesker. Den gang var det uproblematisk at identificere hudfarve med kultur og religion. I dag taler man hellere om etnicitet, og frem for biologi og ydre karaktertræk fokuserer man på sociale processer og tilegnet identitet. Vi ved nu også, at der ofte er *relationer*, men ikke *identitet* mellem etnicitet, kultur og religion. Man kan godt være etnisk dansker, men have forskellige kulturelle værdier eller religiøs overbevisning fra ens ligeså etnisk danske nabo. Man kan have forskellig etnicitet, men samme kulturelle idealer - ligesom de fleste etniske danskere går de fleste indvandrere fra Mellemøsten ind for demokrati og "grundlæggende værdier" (mens [undersøgelser](#) til gengæld har vist, at flere medlemmer af Dansk Folkeparti i forhold til disse accepterer dødsstraf, revselse af børn og sort arbejde). Man kan have samme etnicitet og forskellige kulturer - der er langt fra Vesterbros subkulturer til ældreklubber i Thy. Eller man kan tilhøre samme kultur og etniske gruppe, men have forskellig religion - blandt vietnameserne er der stor forskel på buddhisternes og katolikkernes moral og religiøse engagement.

I det hele taget er der store forskelle mellem etniske grupper i Danmark. Muslimer og katolikker er mere troende og praktiserende end buddhister og protestanter. Til gengæld kommer etnisk danske konvertit-buddhister og etniske immigrant-kristne oftere i gruppernes centre/kirker, end de etniske immigrant-buddhister og de etniske danske folkekirkemedlemmer. Etnicitet og religion synes simpelthen at have forskellig betydning. Tilsyneladende er der også forskel i graden af integration. Jøder og asiater er kendt over hele verden for at assimilere sig så godt, at de nogle gange helt mister fodfæstet i deres oprindelige kultur og religion. Herhjemme har undersøgelser vist, at arbejdsløsheden er større og tilslutning til [grundlæggende værdier](#) i Danmark mindre blandt muslimer end blandt tilhængere af andre religioner. I USA og Canada er det anderledes. Muslimerne er dér ganske velstillede, velintegrerede og veluddannede. De udgør et andet segment, end i Danmark. Men forholdene siger også noget om forskelle på værtsnationer. Man har der et mere positivt forhold til (også fremmed) religion, der af de fleste bliver set som en ressource, en art social kapital. Flere forskere har påpeget sammenhængen mellem religion, religiøsitet og værtskultur. Er man i forvejen religiøs, er det lettere at føle sig tilpas i en kultur med (helst samme) religion. Det er karakteristisk, at både medier og analyseinstitutter herhjemme fremlægger det som udtryk for bedre integration (læs: assimilation), at religion i forhold til tidligere tilsyneladende fylder mindre blandt immigranter.

Repræsentationer af religion

Relationen mellem religion og integration er dog ikke entydig. Andre undersøgelser herhjemme har vist, [at religion ikke er et problem på danske arbejdspladser](#). Idet hele taget er det ikke bare et spørgsmål om *dem*, men om relationen mellem dem og os, mellem migrationsproces, værtsland og oprindelseskultur. Oprindelsesland synes faktisk i integrationsøjemed herhjemme at betyde mere, end religion. Vietnamesere og iranere er mere i overensstemmelse med danske værdier, fordi de i bagagen har kulturelle idealer, der fra tiden før landenes systemskifter var mere "vestlige", end dem hos andre minoriteters oprindelseslande. Det siger også noget om italesættelse og repræsentation. Nogle religiøse autoriteter har en interesse i at repræsentere en form for sand religiøsitet, som siger mere om egne ambitioner end om majoritetens religiøse praksis og selvforståelse. Det er dem, der også er mest interessante for medierne at skrive om og for politikerne at tale om. De højtråbende brænder godt igennem i medierne, der selv er med til ikke bare at beskrive, men også iscenesætte religion. Omvendt kan det faktisk være en hæmsko for integrationen, når herboende asiater sjældent beskrives seriøst, og selv vedbliver med at gå alt for stille med dørene for at leve op til idealet om at være "mønsterimmigranter".

DET TEOLOGISKE FAKULTET

AARHUS UNIVERSITET

Mange har en interesse i at gøre religion til en "ren", selvstændig kategori, en uforanderlig essens. Men for de fleste er religion ligesom kultur en del af den identitet, man især i en ny kontekst hele tiden må konstruere. Ritualer og institutioner er gode rammer til at dyrke og gentænke religiøs identitet og performance. Symboler er fysiske udtryk for leg med identitet. Nogle tager tørklædet på for at vise sin religiøse identitet, andre tager det af for ikke at underlægge sig religiøse autoriteters krav om renhed. Nogle kalder det kultur, ser det som tvang eller frihed. Andre står ved egen hybride identitet, og tager det af eller på i forskellige kontekster – som når tyrkiske piger tager det af, når de kommer til moderne Istanbul og på, når de kommer til de mere traditionelle familieidealere i Danmark.

Integration er aldrig en ensidig proces. De andres integration influerer også det danske samfund. Vi skal også som værtsnation og borgere kontinuerligt genopfinde os selv og egne værdier. Ligesom "tyrkiskhed" eller "vietnamesiskhed" er "danskhed" hele tiden til forhandling. Det samme gælder "kristendom", "buddhisme" og "islam". Religion er med i manges bagage, men også en kulturel legoklods, man kan bygge egen identitet med. Der er ingen grund til at tro, religion, kultur og etnicitet ikke også i fremtiden vil betyde noget, når immigranter kommer hertil og efterkommere skal finde sig selv. Derfor er det også fremover et vigtigt fokusområde for forskningen.

Hvis du vil vide mere:

Borup, Jørn *Religion, kultur og integration: Vietnameserne i Danmark* (til udgivelse 2010).

Cadge, Wendy and Elaine Howard Ecklund "Immigration and Religion" i *Annual Review of Sociology* 2007, 33: 359-379.

<http://arjournals.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev.soc.33.040406.131707>

Kumar, Pratap (ed.) *Religious Pluralism in the Diaspora*. Brill 2006

Martikainen, Tuomas "Religion, Immigrants and Integration" i AMID Working Paper Series 2005, 43: 1-14. http://www.amid.dk/pub/papers/AMID_43-2005_Martikainen.pdf

McLoughlin, Sean. 'Migration, Diaspora and Transnationalism: Transformations of Religion and Culture in a Globalizing Age', in Hinnells, J.R. (eds) *The Routledge Companion to the Study of Religion*, London, Routledge, pp. 526-549, 2005.

Mortensen, Viggo "Betydningen af religion og religiøsitet for integrationsprocesserne" i AMID Working Paper Series 200, 222: 1-20 http://www.amid.dk/pub/papers/AMID_22-2002_Mortensen.pdf

Yang, Fenggang and Helen Rose Ebaugh "Religion and Ethnicity Among New Immigrants: The Impact of Majority/Minority Status in Home and Host Countries" i *Journal for the Scientific Study of Religion* 2001, 40 (3): 367-378. <http://www.blackwell-synergy.com/doi/abs/10.1111/0021-8294.00063>